

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **“ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНО-МЕЛОДІЙНОГО БОКУ
МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ
МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ”**

Виконала студентка
групи KorL1-M18z
спеціальність 016. Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія
Полячок Лілія Павлівна

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилова Н.С.

Рецензент:
Співак В.І., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
I РОЗДІЛ. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОЛОСУ У ДІТЕЙ.....	
1.1. Характеристика поняття інтонаційно-мелодійної сторони мовлення.	7
1.2. Особливості формування голосу у дітей дошкільного віку при типовому розвитку та при порушеннях мовлення.....	13
1.3. Характеристика мовлення у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією.....	21
Висновки до першого розділу.....	26
II РОЗДІЛ. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ІНТОНАЦІЙНО-МЕЛОДІЙНОГО БОКУ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИСЛАЛІЄЮ, РИНОЛАЛІЄЮ ТА ДИЗАРТРІЄЮ..	
2.1. Методика обстеження інтонаційно-мелодійної сторони мовлення ...	28
2.2. Аналіз результатів обстеження.....	35
Висновки до другого розділу.....	46
III РОЗДІЛ. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНО-МЕЛОДІЙНОГО БОКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ДИСЛАЛІЄЮ, РИНОЛАЛІЄЮ ТА ДИЗАРТРІЄЮ.....	
3.1. Обґрунтування та характеристика методики формування інтонаційно-мелодійної сторони мовлення	48
3.2. Особливості формування інтонаційно-мелодійного боку мовлення у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією.....	56
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність проблеми. Порухення голосу – досить поширене мовленнєве порушення у дітей. Відомо, що порушення голосу може виступати як самостійне порушення, так і входити в структуру інших складних мовленнєвих відхилень. При цьому необхідно відзначити, що порушення голосу малодосліджене як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями в галузі логопедії.

Робота над розвитком голосу є важливим розділом у формуванні усного мовлення дошкільників. Проблему формування та розвитку голосу розглядали вчені різних спеціальностей: лінгвісти, психолінгвістів, логопеди, фоніатри, сурдопедагоги. Можна виділити роботи Є. Алмазової, Н. Гаврилової, С. Дубровіної, І. Єрмакової, Н. Жинкіної, С. Коноплястої, Т. Осадчої, О. Ромась, М. Савченко, В. Тарасун, Т. Шидловської, в яких розглядаються різні питання теорії і практики формування та розвитку голосу.

У спеціальній літературі відомостей про поширеність голосових порушень немає, а наявні дані досить суперечливі. Так, за свідченням болгарського фоніатра І. Максимова, порушення голосу спостерігаються у 30-41% учнів початкових класів. Т. Осадча, аналізуючи результати обстеження стану голоси у дітей в різних країнах, вказує частоту патології від 3% до 21%. Такий великий діапазон напевне можна пояснити різними критеріями оцінки та умовами, за яких проводилися обстеження.

У вітчизняній літературі відомості про кількість дітей з патологією голосу ще більш мізерні. Т. Осадча та О. Ромась проводили обстеження дітей у віковому діапазоні від 5 до 17 років і у 11,7% виявили порушення голосової функції різного характеру.

На XXVII конгресі Союзу європейських фоніатрів, який відбувся у 2014 році наголошувалося, що спостерігається тенденція до збільшення кількості хворих з порушеннями голосової функції органічного генезу в педіатричній практиці (Arabey A.). Не дивлячись на значні досягнення в медицині, в корекційній педагогіці, багато аспектів цієї проблеми залишаються не

вирішеними, особливо питання комплексного супроводу даної категорії дітей протягом всього захворювання [102].

Надмірне та неконтрольоване використання голосу в дитячому віці призводить до порушення фонації, але діагностуються лише частина із них. О. Ромась відмічає, що хвороби гортані у дітей займають друге місце (5,6%) серед усіх захворювань ЛОР-органів. Серед них у 41% хворих виявлено функціональні порушення голосу, 47% – органічні [80].

Огляд В. Тарасун з колегами трьох тисяч дошкільнят виявив значну кількість дітей із захворюваннями глотки і гортані, значна частина яких супроводжувалася розладом голосу[88]. Вивчення Т. Шидловською акустичних характеристик голосу дошкільнят з різними мовними порушеннями, які відвідують спеціальний заклад дошкільньої освіти, виявило у 32,1% стійкі патологічні зміни[99].

Голос є невід'ємним компонентом процесу комунікації. Мовленнєве спілкування не може повноцінно здійснюватися при порушенні голосу. Розлади голосу різного генезу ускладнюють, як процес відтворення мови самим мовцем, так і сприйняття її оточуючими. Голос – це унікальне явище, завдяки якому людина отримує можливість висловлювати свої думки, спілкуватися з оточуючими її людьми. Тривалий розлад голосової функції веде до утруднення міжособистісних стосунків, порушення процесу соціальної адаптації, що негативно позначається на загальному розвитку, нервово-психічному стані та формуванні особистості дитини. Весь хід розвитку голосу протікає за строго певними закономірностями, при яких кожна вже сформована ланка є свого роду базою для повноцінного формування наступної. Тому випадання якоїсь однієї ланки або відхилення функціональної або органічної структури голосоутворення перешкоджає нормальному розвитку та інших, “надбудованих” над ним, ланок.

У дитячому віці, який характеризується зниженою стійкістю нервової системи до несприятливих дій, неправильне використання голосового апарату може привести до стійких і виражених порушенням голосу.

На жаль, проблема виявлення та усунення порушення голосу у дошкільників з дислалією, ринолалією та дизартрією недостатньо вивчена у спеціальній літературі, цим і пояснюється актуальність обраної теми.

Мета дослідження: вивчення особливостей голосу у дошкільників з дислалією, ринолалією та дизартрією, а також визначення шляхів формування у них основних якостей голосу на логопедичних заняттях.

Об'єкт дослідження: процес формування голосу у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: особливості формування голосу у дітей дошкільного віку з дислалією, ринолалією та дизартрією.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичні джерела з проблеми дослідження і дати оцінку її стану на сучасному етапі.
2. Сформуванати методику для дослідження особливостей сформованості голосу у дошкільників.
3. Вивчити особливості голосових розладів у дітей старшого дошкільного віку з дислалією, ринолалією та дизартрією.
4. Охарактеризувати методику формування голосу у дітей дошкільного віку з дислалією, ринолалією та дизартрією.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел, констатувальний та формувальний експеримент, якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження: теоретично обґрунтовано методику дослідження інтонаційно-мелодійної сторони мовлення у дітей з порушеннями мовлення дошкільного віку.

Практичне значення дослідження: полягає в тому, що в процесі дослідження були виявлені особливості голосових можливостей дітей старшого дошкільного віку та визначено методику дослідження особливостей формування голосу у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією, які можуть

бути використані у педагогічній діяльності логопедів закладів дошкільної освіти.

Місце проведення дослідження: дослідження проводилось на базі закладів дошкільної освіти № 1 м. Рахів та № 2 м. Тячів, Закарпатської області.

Структура наукового дослідження: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел у загальній кількості 102.

І РОЗДІЛ. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОЛОСУ У ДІТЕЙ

1.1. Характеристика поняття інтонаційно-мелодійної сторони мовлення

Інтонація являється одним з важливих виразних засобів мовлення. За даним Н. Жинкіна, інтонація збільшує об'єм повідомлення, так як повідомлення не тільки те, що міститься в тексті, але й те, що міститься в підтексті. Анатомо-фізіологічну природу інтонації складають рухи мовлення, в основі яких лежать модуляції глоткової трубки, які впливають на потужність звуків мовлення[38].

Голос – це звук, що утворюється в гортані коливанням наближених один до одного напружених голосових зв'язок повітрям, що під тиском видихається. Голос є невід'ємним компонентом процесу комунікації. Мовленнєве спілкування не може повноцінно здійснюватися при порушенні голосу. Розлади голосу різного генезу ускладнюють, як процес відтворення мови самим мовцем, так і сприйняття її оточуючими[86].

Голос – це унікальне явище, завдяки якому людина отримує можливість висловлювати свої думки, спілкуватися з оточуючими його людьми. Тривалий розлад голосової функції веде до утруднення міжособистісних відносин, порушення процесу соціальної адаптації, що негативно позначається на загальному розвитку, нервово-психічному стані і формуванні особистості дитини. Весь хід нормального розвитку голосу протікає за певними закономірностями, при яких кожна вже сформована ланка є свого роду базою для повноцінного формування наступної. Тому випадання якоїсь однієї ланки (або відхилення від норми в її розвитку) перешкоджає нормальному розвитку інших, “надбудованих” над нею ланок[86].

Головні якості будь-якого голосу – це сила, висота, тембр. Для добре поставленого голосу характерні ще і такі властивості, як милозвучність, польотність, рухливість і різноманітність тону[86].

Сила голосу – це його гучність, залежно від активності роботи органів дихання і мови. Людина повинна уміти варіювати силою голосу залежно від умов комунікації. Тому однаково необхідне уміння говорити як голосно, так і тихо. Сила голосу залежить від рівня тиску повітря під голосовими зв'язками та щільності зімкнення голосових складок. Якщо ми хочемо збільшити силу звуку в два рази, ми повинні збільшити тиск під голосовими зв'язками в чотири рази. Вміння змінювати силу голосу – одне з важливих його видань. Важливо навчити дитину говорити голосно, але не крикливо, чітко, поступово змінюючи силу голосу – від голосної вимови до середньої та тихої, та навпаки [86].

Також важливу роль у мовленні людини відіграє надставна труба. У її склад входять усі порожнини, які знаходяться над голосовими зв'язками, зокрема до надставної труби відносять порожнину гортаноглотку, ротоглотки, порожнину носоглотки, гайморові та фронтальні пазухи. У цих пазухах відбувається резонування звуків мовлення, саме від цього резонування залежить індивідуальний тембр голосу та його висота. Ротова порожнина і глотка беруть участь у вимові всіх звуків української мови [32].

У надставній трубі звуки підсилюються, також вона виконує важливу функцію мовленнєвого резонатора.

Надставна труба завдяки своїй будові може змінюватися за об'ємом та формою. Зміни форми і об'єму надставної труби мають велике значення для утворення звуків мови. Ці зміни надставної труби і створюють явище резонансу. У результаті резонансу одні обертони мовленнєвих звуків посилюються, інші - приглушуються. Наприклад, при вимові звуку **а** ротова порожнина розширюється, а глотка звужується і витягується. А при вимові звуку **і**, навпаки, ротова порожнина стискається, а глотка розширюється [80].

Надставна труба при утворенні звуків мовлення виконує двояку функцію: резонатора і шумового вібратора (функцію звукового вібратора виконують голосові складки, які знаходяться в гортані).

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумковий аналіз наукових джерел показав, що інтонаційно-мелодична сторона мовлення має важливе соціальне значення у розвитку дитини, у спілкуванні з однолітками та дорослими. Завдяки таким якостям голосу як тембр, висота, та його сила мовлення стає емоційно забарвленим, з'являється нескінченне різноманіття інтонацій, які досягаються за допомогою змін висоти, сили, тембру та модуляції голосу. Завдяки цим механізмам в процесі мовлення емоційні, вольові та логічні інтонації найбільш повно та точно включаються у слова, і тому доповнюють смисл сказаного, а також мають найбільший вплив на слухача.

Аналіз науково-теоретичних джерел також підтвердив недостатньо повну вивченість проблеми формування інтонаційно-мелодійних компонентів мовлення у дошкільнят з дислалією, ринолалією та дизартрією.

Для дослідження у дошкільників з дислалією, ринолалією та дизартрією таких компонентів голосу як інтенсивність, висота, діапазон та тембр нами було адаптовано методику Д.К.Вільсона. Для обстеження інтонаційно-мелодійного боку мовлення було дітям з ПМ було запропоновано вимовляти по різному інтонаційно забарвлені та з різною інтенсивністю звуки мовлення, декламувати вірші, заспівати пісню та обіграти казкових персонажів.

Виявлено, що для дошкільників з ПМ більш характерним є середній (60%) та вузький (30%) діапазон голосу, що негативно впливає і на сформованість у них інтонаційних компонентів мовлення. Зокрема, 80% досліджуваних дошкільнят з ПМ посередньо використовували в мовленні голосові модуляції, а у 15% вони були недостатньо сформовані. Також визначено, що у всіх дітей з ПМ спостерігалися труднощі говоріння голосом різної інтенсивності. У 85% дошкільників з ПМ вони були значні та дуже значні.

Отож, можна стверджувати, що такі особливості розвитку інтонаційно-мелодійного боку мовлення у дошкільників з дислалією, ринолалією та

дизартрією потребують спеціально-проведеного навчання, яке нами було організоване і проведене.

Зокрема нами було проведено комплекс занять на яких формували вміння говорити сумно-весело, тихо-голосно, пошепки-звичайно, сердито-ласкаво і змінювати інтонацію та мелодію відповідно до ситуації. Визначено, що ефективними засобами для формування інтонаційно-мелодійного боку мовлення у дошкільнят є мультфільм, яким розпочинали заняття для створення відповідного емоційного настрою та для демонстрації зразків емоційного мовлення; пісні робота з якими сприяла розвитку діапазону голосу: вірші з жестовим супроводом, що стимулювали мелодійне забарвлення в мовленні; ігри драматизації діалогів, що допомагали навчити дітей підбирати відповідне ситуації та змісту сказаного інтонаційне забарвлення. Також впродовж проведення корекційного навчання шляхом наслідування та самостійного називання формували у дітей інтонації розповідного, питального та окличного речення.

Таким чином проведене навчання сприяло розвитку у дошкільнят з ПМ вміння слухати оточуючих, розуміти їх мовлення та переживання вкладені ними у зміст сказаного, а також відтворювати характерні для смислу сказаного інтонації. В цілому такий вид роботи сприяв тому, що внутрішні переживання дітей ставали зрозумілішим оточуючим. Проведене нами корекційне навчання сприяло формуванню у дошкільнят з ПМ не лише мовлення, але й позитивні якості особистісної сфери.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми і може бути продовженим з метою формування програми корекції інтонаційно-мелодійного боку мовлення у дошкільників з ПМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмазова Е. С. Логопедическая работа и ее значение в комплексном методе лечения расстройств голоса при органических заболеваниях гортани. «Вопросы дефектологии». «Ученые записки МГПИ им. В. И. Ленина», 1964.
2. Алмазова Е. С. Нарушения голоса у детей и подростков // Расстройства речи у детей и подростков /под ред. Ляпидевского С. С. – М., 1969.
3. Алмазова Е. С. Патология речи. «Ученые записки МГПИ им. В. И. Ленина», т. 406, 1971.
4. Анохин П.К. Биология и нейрофизиология условного рефлекса. М., 1968. 550 с.
5. Артюх М. В. Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови. – К. РНМК, - 1992.
6. Архипова О.С. Логопедическая работа по восстановлению голоса у детей. М., 1973. 150 с.
7. Баренцева Н. С. , Колесникова Е. В. Развитие фонематического слуха у дошкольников. – М., 1997.
8. Беккер К.П., Совак М. Логопедия: Пер. с нем. – М.,1981.
9. Бельтюков В.И., Салахова А.Д. Закономерности овладения произношением слышащими детьми // Дефектология. №5. 1976.
10. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини: Навчально-методичний посібник: В 2 ч. К., 2001.215 с.
11. Богуш А.М.Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 23-є видання. К., 2010. 374 с.
12. Бондаренко А.Н. Словесные игры в детском саду. М., 1977.
13. Венгер Л. А. , Пилюгина Э. Г. .Воспитание сенсорной культуры ребёнка. – М.; Просвещение, 1988.
14. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии. М., 1995. 527с.
15. Вильсон Д.К. Нарушения голоса у детей: Пер. с англ. М., 1990. 448 с.
16. Власова Т. М., Пфафенродт А. Н. Фонетическая ритмика. М., 1996.

17. Волкова Г.А. Логоритмическое воспитание детей с дислалией. //Методические разработки и проведение коррекционных занятий. СПб., 1992.
18. Воспитание и обучение детей с расстройствами речи. М., 1968.
19. Выготский Л. С. Педагогическая психология // Под ред. В. Давыдова.М., 1991.
- 20.Винарская Е.Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии. М., 1987. 124 с.
21. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. Кам'янець-Подільський, 2011. 200 с.
22. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: Вип. 10. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 43-55.
23. Гаврилова Н.С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: Вип. 8. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 54-64.
24. Гаркуша Ю. Ф. Система коррекционных занятий воспитателя в детском саду для детей с нарушением речи. М., 1992.
25. Гаубих Ю.Г., Липкина Ю.С. Игры в логопедической работе с детьми. Пос. для логопедов / Под ред. Селиверстова В. И. М., 1979.
26. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. М., 1961.
27. Гетте В.А. Опыт лечения функциональной афонии // Военно-медицинский журнал. 1952. № 12.
28. Гольмберг В.В. Наблюдение при лечении афоний // Военно-медицинский журнал. 1952. № 12.
29. Грачева М.С. Материалы о возрастных особенностях морфологии иннервации гортани и мягкого нёба // В сб. «Развитие детского голоса». М., 1963.
30. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики. М., 1968.

31. Дмитриев Л.Б., Телелева Л.М., Таптапова С.Л., Ермакова И.И. Фониатрия и фонопедия. М., 1990.
32. Дубровіна Є.А. Методики до – та післяопераційного логопедичного навчання дітей із вродженими незрощеннями піднебіння // Дефектологія. 1999. № 2.
33. Ермакова И.И. Коррекция речи и голоса у детей и подростков: Книга для логопеда. 2-е изд., перераб. М., 1996. 143с.
34. Ермакова И.И. Коррекция речи при ринолалии у детей и подростков: Книга для логопеда / Под ред. С.Л. Тантаповой. М., 1984. – 143 с.
35. Ермолаев В.Г. Некоторые вопросы фониатрии. Руководство по оториноларингологии. Гл. 12. М., 1963.
36. Ермолаев В.Г., Лебедева Н.Ф., Морозов В.П. Руководство по фониатрии. Л., 1969.
37. Ефименкова Л.Н. Формирование речи у дошкольников. М., 1985.
38. Жинкин Н.И. О теориях голосообразования //Мышление и речь/под ред. Жинкина Н.И., Шемякина Ф.Н. М., 1963.
39. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление общего недоразвития речи дошкольников. М., 1990.
40. Журавльва Л.С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: Вип. 8. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 89-101.
41. Зеeman М. Расстройства речи в детском возрасте. М., 1962.
42. Зикеев А.Г. Развитие речи слабослышащих учащихся. – М., 1967.
43. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. М., 1973.
44. Ивановская Ф.А. Сборник логопедических упражнений при расстройствах голоса. М., 1961.
45. Ивановская Ф.А. О методике занятий при некоторых расстройствах голоса // В сб. Из опыта логопедической работы. М., 1955.
46. Ипполитова А.Г. Открытая ринолалия. М., 1983. 93 с.

47. Каше Г. А. Подготовка к школе детей с недостатками речи: Пособие для логопеда. М., 1985. 207 с.
48. Каше Г.А., Филичёва Т.Е. Программа обучения детей с недоразвитием фонематического строя речи. М., 1978.
49. Колпак Т.В. Нарушения голоса в структуре речевого дефекта / Автореф. М., 1999. 16 с.
50. Конопляста С.Ю. Вроджені щілини піднебіння та їх вплив на психофізичний розвиток дитини // Педагогіка та методики спеціальні / Зб. наук. ст. НПУ ім. М.П. Драгоманова. К., 2001. Вип.1. 193 с.
51. Конопляста С.Ю. Ринолалія від А до Я: монографія. К., 2016. 312 с.
52. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навчальний посібник. К., 2010. 293 с.
53. Лаврова Е.В. Нарушения голоса //Логопедия /под ред. Л. Волковой. М., 1989.
54. Лаврова Е.В. Характеристика и классификация нарушений голоса // Дефектология. № 1. 1987.
55. Левин Р.Е. О генезе нарушения письма у детей с ОНР // Вопросы логопедии. 1959. №6. С.12-18.
56. Логопедія: підручник / за ред. М.К. Шеремет. Вид. 4-е, пер. та доповн. К., 2017. 856 с.
57. Логопедия. // Под ред. Волковой Л.С., Шаховской С.М., 1998.
58. Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови: Методичні рекомендації / Укл. М.В. Артюх. К., 1996. Ч. II. 124 с.
59. Лопатина Л.В. Изучение и коррекция нарушений психомоторики у детей с минимальными дизартрическими расстройствами // Дефектология. 2003. №5. С. 45-51.
60. Лопатинська Н.А. Системно-динамічна організація онтогенезу мовленнєвого розвитку // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: Вип. 9. У 2-хтт. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2017. Т. 1. С. 131-145.

61. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. М., 1973. 374 с.
62. Львов М.Р. Основы теории речи. М., 2000. 247с.
63. Ляпидевский С.С., Нейман Л.В., Гриншпун Б.М. Анатомо-физиологические механизмы речи //Расстройства речи у детей и подростков /под ред. Ляпидевского С.С. М., 1969.
64. Максаков А.И. Развитие речевого голоса у дошкольников //Дошкольное воспитание. № 1. 1988. С.24-27.
65. Максимов И.А. Фониатрия. М., 1987.
66. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків: Навч. посібник. К., 1995. 408 с.
67. Міжнародний День голосу в Україні (16.04.14). Лабораторія професійних порушень голосу та слуху / ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://audiovoice.kiev.ua/voice_1.shtml.
68. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. М., 1991.
69. Митринович-Моджеевска А. Патология речи, голоса и слуха. Варшава, 1965.
70. Нарушение речевого развития у детей и пути их коррекции / Сост. Е.Ф. Собонович. К., 1995. 204 с.
71. Нейман Л.В. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи. М., 1970.
72. Нейман Л.В., Правдина О.В. Нарушения слуха и его влияние на формирование речи //Расстройства речи у детей и подростков /под ред. Ляпидевского С.С. – М., 1969.
73. Осадча Т.М. Етіопатогенетичні аспекти порушень голосу у дітей // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. К., 2014. С. 191-194.
74. Осадча Т.М. Перцептивна оцінка голосу у дітей дошкільного віку з органічною патологією гортані. // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. К., 2017. С. 124-130.

75. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М. П. Матвеева; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський, 2017. 264 с.
76. Правдина О.В. Логопедия. М., 1969.
77. Правдина О.В. Голос и его нарушения //Очерки по патологии речи и голоса /под ред. Ляпидевского С.С. Вып. 2. М., 1963.
78. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ. Х., 2012. 239 с.
79. Рібцун Ю.В. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників з ЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. К., 2004. С. 150-166.
80. Ромась О. Ю. Методи відновлення голосу у хворих після часткових та тотальних резекцій гортані / О. Ромась // Дефектологія. 2007. № 2. С. 39-42.
81. Рябченко А.Т. Функциональные нарушения голоса. М., 1964.
82. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. К., 1992. 176 с.
83. Савченко-Гнатюк О. Чіткомовник. Букварик-дошколярник: навчально-методичний посібник для покращення мовлення дітей дошкільного віку / Ольга Савченко-Гнатюк. Чернівці, 2017. 72 с.
84. Соботович Є.Ф. Концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. 2002. №4. С.3-8.
85. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. К., 2004. С. 7-35.
86. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / за ред. В.І. Бондаря. Луганськ, 2003. 436 с.
87. Таптапова С.Л. Коррекционно-педагогическая работа при нарушениях голоса. М., 1984.
88. Тарасун В.В. Логодидактика. К., 2004. 348 с.

89. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення : читання “з першого погляду” // Дефектологія. 2000. №4. С. 30-35.
90. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення : письмо “з одного розчерку” // Дефектологія. 2002. №2. С. 2-4.
91. Тарасун В.В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями розвитку. Монографія. К., 2012. 392 с.
92. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями розвитку. Монографія. К., 2008. 299 с.
93. Тищенко В.В. Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним розумовим розвитком // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. К., 2004. – С. 43-61.
94. Филичева Т.Б., Чевелева Н.А., Чиркина Г.В. Основы логопедии. М., 1989.
95. Фомичева М.Ф. Воспитание у детей правильного произношения. М., 1983.
96. Хватцев М. Е. Как предупредить и устранить недостатки голоса и речи у детей. М., 1956.
97. Шабалина Т.И. Индивидуальные логопедические занятия по формированию фонетической стороны речи у детей с риналолией // Дефектология. 2002. № 2. С. 83-95.
98. Шацкая В. Н. Детский голос. М., 1970.
99. Шидловська Т.Л. Функціональні порушення голосу. К., 2011. 523с.
100. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. К., 2009. 244 с.
101. Шереметьєва Е.В., Трофімова Н.Е. “Педагогічний діагноз” мовного розвитку в ранньому віці // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: Вип. 9. У 2-х т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам’янець-Подільський, 2017. Т. 1. С. 269-307.
102. Arabey A.A. Neurological and psychoneurological aspects of endoscopic examination at voice disorders in pediatrics / A. A. Arabey // XXVIIth Congress of

the Union of the European Phoniaticians PHONIATRICES – AN
INTERDISCIPLINARY SPECIALTY Moscow, Russia October 2-5, 2014. – 2014. –
P. 13.